

การสร้างสรรค์ชาดกเรื่องพระมหาชนก ในรูปแบบการ์ตูนโทรทัศน์*

สุภัค มหาวรรการ**
พญทิ ศุภเศรษฐศิริ***

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาการปรับเปลี่ยนรูปแบบการนำเสนอชาดกเรื่องพระมหาชนกในรูปแบบการ์ตูนโทรทัศน์และบทบาทของสื่อการ์ตูนโทรทัศน์เรื่องพระมหาชนกในสังคมไทย ผลการวิจัยพบว่า การ์ตูนโทรทัศน์เรื่องพระมหาชนกที่แพร่ภาพในสื่อโทรทัศน์และนำมาผลิตซ้ำในรูปแบบสื่อวีดิทัศน์ได้ปรับเปลี่ยนรายละเอียดให้เหมาะสมกับผู้เสพคือเด็กๆ ในสังคมไทย ๔ ประการ ได้แก่ การอธิบายขยายความ “วิริยบารมี” ให้เข้าใจง่าย การนำเสนอภาพตัวละครพระมหาชนกและเพื่อนๆ ในนครกาลจำปาศะ การสร้างเหตุการณ์เพิ่มเติมคือพระมหาชนกถูกเพื่อนกลั่นแกล้ง การหนีออกจากบ้าน ผ่านทดสอบบารมี และการสร้างฉากและเครื่องแต่งกายตัวละคร ทั้งหมดนี้ทำให้เด็กๆ รับรู้และเข้าใจชาดกเรื่องนี้น่าขึ้น งานวิจัยนี้ทำให้เห็นบทบาทของการ์ตูนอนิเมชันเรื่องพระมหาชนกในสังคมไทย ๒ ประการ ได้แก่ การสอนธรรมะและการยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช นับเป็นการรับรู้และเรียนรู้หลักธรรมทางพุทธศาสนาผ่านสื่อสารมวลชนที่นับวันยังมีอิทธิพลในสังคมไทย

* รายงานการวิจัยเรื่อง “การสร้างสรรค์ชาดกเรื่องพระมหาชนกในรูปแบบการ์ตูนโทรทัศน์” ทูลสนับสนุนการวิจัยจากวิทยาลัยนวัตกรรมการสื่อสารสังคม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประจำปี ๒๕๕๖

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประจักษ์ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

*** รองศาสตราจารย์ประจำวิทยาลัยนวัตกรรมการสื่อสารสังคม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

The Creation of Mahājanaka Jātaka for Television Cartoon

Supak Mahavarakorn¹

Prit Supasetsiri²

Abstract

This research aimed to study the change of presenting Pramahanaka in the form of television animation and its role in the media of the Thai society. Findings revealed that the detail story of Pramahanaka in television animation which was broadcast through television media and remade in the form of video media (DVD) has been changed and adapted to suit the audience who are children in the Thai society. The change involves four aspects. First, the term “Viriya Parami” was clearly defined and explained. Second, the characterization of the main characters focused on Pramahanaka and his friends in the City of Kalajambaka. Third, the plotting of main events included Pramahanaka’s being badly treated by friends, his fleeing from home, and being tested of his incarnated power. Fourth, screen and costume were well-designed. All changes facilitated the perception and understanding of children. Obviously, this study reflected the role of Pramahanaka Animation in the Thai society in two ways: the teaching of Dhamma and the glorification of His Majesty King Bhumibol Adulyadej. Indeed, it is an effective way of learning Buddhist teaching of Dhamma through the increasingly influential mass media in the Thai society.

¹ Assistant Professor Dr. of Department of Thai and Oriental Language, Faculty of Humanities, Srinakharinwirot University. s_mahavarakorn@hotmail.com

² Associate of College of Social Communication Innovation, Srinakharinwirot University.

บทนำ

ปัจจุบันนี้วิถีทางได้มาซึ่งความรู้ของคนไทยปัจจุบัน และรูปแบบความสัมพันธ์ของคนไทยได้เปลี่ยนแปลงไป ถ้าเราถามเด็กๆ ถึงภูมิความรู้ทั้งหมดที่เขามีอยู่และตรวจสอบกลับไปถึงแหล่งที่มาของความรู้นั้น เราจะพบว่าความรู้เกินกว่าครึ่งส่วนมาจากสื่อมวลชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “โทรทัศน์” (เช่น ภาษาและถ้อยคำที่เด็กๆ ใช้พูดจากันก็เลียนแบบมาจากโทรทัศน์เกือบทั้งหมด) แม้แต่ผู้ใหญ่เองก็เช่นเดียวกัน ปัจจุบันนี้คนไทยจะเคยเห็นปะการังใต้ทะเลลึก เคยปีนยอดเขาหิมาลัย เคยเห็นแปลงดอกทิวลิปในประเทศเนเธอร์แลนด์ แต่ประสบการณ์ทั้งหลายล้วนแล้วแต่เป็นประสบการณ์ผ่านสื่อ (Mediated Experience)^๑

การรับรู้และเรียนรู้เรื่องราวผ่านสื่อนับเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตของคนไทย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเศรษฐกิจ การเมือง หรือสังคม แม้กระทั่งเรื่องราวทางพุทธศาสนา ดังจะเห็นได้จากมีรายการธรรมะแพร่ภาพทางสถานีวิทยุโทรทัศน์หลายรายการ มีทั้งการนำเสนอธรรมะโดยตรง และการใช้การ์ตูนเพื่อสอนธรรมะ

สถาบันศาสนาและสื่อมวลชนมีความจำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยกันในโลกยุคโลกาภิวัตน์ ทั้งความสัมพันธ์ด้านสังคมและความสัมพันธ์ส่วนตัว ดังจะเห็นปรากฏการณ์การแปรรูปซากในพระไตรปิฎกเป็นนิทาน การ์ตูน เพราะศาสนามองว่าการปรับเปลี่ยนรูปแบบเนื้อหาทางศาสนาโดยนำเสนอผ่านสื่อนั้นเป็นเครื่องมือ หรือช่องทางหนึ่งในการเผยแพร่อำสอนศาสนา^๒ ในปัจจุบันจึงมีการนำนิทานชาดกมานำเสนอในรูปแบบสื่อ โดยคงแก่นเรื่องของคำสอนทางศาสนา คือ “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” หรือ “ธรรมะย่อมชนะอธรรม” เป็นต้น

ปัจจุบันการ์ตูนแพร่ภาพทางสถานีโทรทัศน์นำเสนอเรื่องราวที่หลากหลาย มีทั้งการนำเสนอเนื้อหาจากต่างประเทศ การนำเสนอสถานที่ท่องเที่ยวในประเทศไทย การนำเสนอชีวิตของนักแสดงเพื่อเป็นแบบอย่างแก่เยาวชนไทย และการสอนธรรมะ

^๑ กาญจนา แก้วเทพ. (2545). *เมื่อสื่อสองและสร้างวัฒนธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: บริษัท โรงพิมพ์ศาลาแดง จำกัด. หน้า 50-51.

^๒ กาญจนา แก้วเทพ. (๒๕๕๔). การสื่อสารกับศาสนา. ใน *การสื่อสาร ศาสนา กีฬา*. กรุงเทพฯ: โครงการเมธีวิจัยอาวุโส คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า ๒๖.

ซึ่งมีทั้งการตอบปัญหาธรรมและการนำเสนอเรื่องราวของพระสงฆ์หรือสามเณร นอกจากนี้ยังมีการนำเสนอเรื่องราวของพระโพธิสัตว์ผ่านการ์ตูน เช่น มโหสถชาดก และการนำเรื่อง “พระมหาชนก” มาแพร่ภาพทางสถานีโทรทัศน์สีกองทัพบกช่อง ๗

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาการปรับเปลี่ยนรูปแบบการนำเสนอชาดกเรื่องพระมหาชนกในรูปแบบการ์ตูนโทรทัศน์

๒. เพื่อศึกษาบทบาทของการ์ตูนโทรทัศน์เรื่องพระมหาชนกในสังคมไทย

จาก “มหาชนกชาดก” สู่การ์ตูนโทรทัศน์ “พระมหาชนก”

ชาดกเรื่องสำคัญที่คนไทยรู้จักคือ “พระมหาชนก” มีการนำมาผลิตซ้ำหลากหลายรูปแบบ เช่น จิตรกรรมฝาผนัง บทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช นิทานประกอบภาพ และการแสดงนาฏยลีลา เป็นต้น นับเป็นการ “สร้างสรรค์” ชาดกเรื่องนี้ใหม่ตามบริบทของสังคมในช่วงเวลาต่างๆ อันแสดงถึงความนิยมชาดกเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี

การนำเสนอมหาชนกชาดกในรูปแบบการ์ตูนอนิเมชันเผยแพร่ทางสถานีโทรทัศน์สีกองทัพบกช่อง ๗ ผลิตโดยบริษัทไอเซ็น มีเดีย จำกัด นับเป็นการสร้างสรรค์ชาดกเรื่องนี้เพื่อเยาวชนไทยโดยเฉพาะ แพร่ภาพช่วงเวลา ๑๘.๐๐ น. ตั้งแต่เดือนสิงหาคม - ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๒ ต่อมามีการบันทึกรวบรวมเป็นแผ่นวีดีโอซีดี โดยบริษัท ไอเซ็น มีเดีย จำกัด

ภาพที่ ๑ มหาชนกชาดกในรูปแบบการ์ตูนอนิเมชัน

มหาชนกชาดกเป็นชาดกเรื่องที่ ๒ ในทศชาติชาดกในพระไตรปิฎก เริ่มคาถาด้วยบทสนทนาธรรมระหว่างพระมหาชนกกับนางมณีเมขลา

[๔๔๒] นี่ใคร เมื่อแลไม่เห็นผั่งก็อุตสาหะพยายามว่าอยู่ท่ามกลางมหาสมุทร ท่านรู้อำนาจประโยชน์อะไร จึงพยายามว่าอยู่อย่างนี้นักหนา.

[๔๔๓] ดูก่อนเทวดา เราไตร่ตรองเห็นปฏิปทาแห่งโลกและอาณิสสแห่งความเพียร เพราะฉะนั้น ถึงจะมองไม่เห็นผั่งเราก็ต้องพยายามว่าอยู่ในกลางมหาสมุทร.

[๔๔๔] ผั่งมหาสมุทรลึกจนประมาณไม่ได้ย่อมไม่ปรากฏแก่ท่าน ความพยายามอย่างลูกผู้ชายของท่านก็เปล่าประโยชน์ท่านไม่ถึงผั่งก็จักตาย.

[๔๔๕] บุคคลเมื่อกระทำความเพียร แม้จะตายก็ชื่อว่าไม่เป็นหนี้ในระหว่างหมู่ญาติ เทวดาและบิดามารดา อนึ่ง บุคคลเมื่อทำกิจอย่างลูกผู้ชาย ย่อมไม่เดือดร้อนในภายหลัง.

[๔๔๖] การงานอันใด ยังไม่ถึงที่สุดด้วยความพยายาม การงานอันนั้นก็ไร้ผล มีความลำบากเกิดขึ้น การทำความพยายามในฐานะอันไม่สมควรใด จนความตายปรากฏขึ้น ความพยายามในฐานะอันไม่สมควรนั้น จะมีประโยชน์อะไร.

[๔๔๗] ดูก่อนเทวดา ผู้ใดรู้แจ้งว่า การงานที่ท่าจะไม่ลุล่วงไปได้จริงๆ ชื่อว่าไม่รักษาชีวิตของตน ถ้าผู้นั้นละความเพียรในฐานะเช่นนั้นเสีย ก็จะพึงรู้ผลแห่งความเกียจคร้าน ดูก่อนเทวดา คนบางพวกในโลกนี้ เห็นผลแห่งความประสงค์ของตน จึงประกอบ การงานทั้งหลาย การงานเหล่านั้นจะสำเร็จหรือไม่ก็ตาม ดูก่อนเทวดา ท่านก็เห็นผลแห่งกรรมประจักษ์แก่ตนแล้วมิใช่หรือ คนอื่นๆ จมในมหาสมุทรหมด เราคนเดียวยังว่ายข้ามอยู่ และได้เห็นท่านมาสถิตอยู่ใกล้ๆ เรา เรานั้นจักพยายามตามสติกำลัง จักทำความเพียรที่บุรุษควรทำ ไปให้ถึงผั่งแห่งมหาสมุทร.

[๔๔๘] ท่านใดถึงพร้อมด้วยความพยายามโดยธรรมไม่
จมลงในห้วงมหรณพ ซึ่งประมาณมิได้เห็นปานนี้ด้วยกิจคือความ
เพียรของบุรุษ ท่านนั้นจะไปในสถานที่ที่ใจของท่านยินดีนั้นเถิด.^๕

จบเรื่องด้วยบทสนทนาระหว่างพระมหานกกับพระนางสีวลีเทวี เพื่อแสดง
ว่าพระมหานกได้ออกบวชตามความประสงค์

[๔๔๙] ดูก่อนนางสีวลี เธอได้ยินคาถาที่ช่างศรกล่าว
หรือยัง ช่างศรเป็นเพียงคนใช้ยังติเตียนเราได้ ความที่เราทั้งสอง
ประพฤตินั้นเป็นเหตุแห่งความครหา ดูก่อนนางผู้เจริญ ทางสอง
แพร่งนี้อันเราทั้งสองผู้เดินทางมา จงแยกกันไป เธอจงถือเอาทาง
หนึ่งไป อาตมาก็จะถือเอาทางอื่นอีกทางหนึ่งไป เธออย่าเรียก
อาตมาว่าเป็นพระสวามีของเธอ และอาตมาก็จะไม่เรียกเธอว่า
เป็นมเหสีของอาตมาอีก.^๖

เมื่อนำ “มหานกชาดก” มาสังเคราะห์ในสังคมไทยพบว่าสำนวนที่แพร่หลาย
และคนไทยรู้จักมากที่สุดคือ มหานกชาดกพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช นับเป็นมหานกชาดกที่มีอิทธิพลในสังคมไทยเพราะเป็น
สำนวนที่มีอิทธิพลต่อการสืบทอดและสร้างสรรค์ชาดกเรื่องนี้ในช่วงเวลาต่อมา และ
เป็นต้นแบบของการต่อนิพนธ์พระมหานกที่แพร่ภาพทางสถานีโทรทัศน์สีกองทัพบก
ช่อง ๗

การต่อนิพนธ์พระมหานกเริ่มเรื่องเล่าเป็นนิทานว่า “กาลครั้งหนึ่ง
ณ เมืองมิถิลา เกิดศึกสงครามแห่งการแย่งชิงบัลลังก์กันขึ้น” พระอริราชชนกกับ
พระโปลชนกทำสงครามกัน พระอริราชชนกสิ้นพระชนม์ในสงคราม พระมเหสีซึ่ง
ทรงครรภ์จึงปลอมตัวหนีออกจากวัง ท้าวสักกเทวราชเสด็จมาช่วยพระมเหสีโดย

^๕ มหาหมกุฎราชวิทยาลัย. (๒๕๔๓). **พระสูตรและอรรถกถา แปล ขุททกนิกาย ชาดก เล่มที่ ๔ ภาคที่ ๒**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาหมกุฎราชวิทยาลัย. มหาหมกุฎราชวิทยาลัย
ในพระบรมราชูปถัมภ์ พิมพ์เนื่องในโอกาสครบ ๒๐๐ ปี แห่งพระราชวงศ์จักรี กรุงรัตนโกสินทร์
พุทธศักราช ๒๕๒๕. หน้า ๗๕ - ๗๖.

^๖ เรื่องเดียวกัน. หน้า ๙๒.

เนรมิตตนเป็นคนแกะขี้เกวียนพาไปนครจัมปาละ ด้วยอำนาจของพระโพธิสัตว์ อุทิจจพราหมณ์จึงรับพระมเหสีเป็นน้องสาว พระมเหสีประสูติมหาชนกกุมาร ต่อมา เมื่อพระชนมายุ ๑๖ พรรษาทรงต้องการค้าขายให้เกิดทรัพย์เพื่อชิงราชสมบัติของ พระบิดาคืน พระมหาราชนกรพร้อมพาณิช ๗๐๐ คน เดินทางไปสุวรรณภูมิ วันที่พระมหาราช นกออกเดินทาง พระโปลงนกประจวบบริบทแล้วเสด็จลุกขึ้นอีกไม่ได้ ก่อนสวรรคต พระเจ้าโปลงนกทรงตั้งเงื่อนไขว่าจะมอบราชสมบัติแก่ผู้ที่สามารถทำให้พระราชธิดา สิวลิยินดี หรือรู้หัวนอนแห่งบัลลังก์สีห์เหลี่ยม หรือยกสหัสสภามณูได้ หรือนำขุมทรัพย์ ไใหญ่สิบหกแห่งออกมาได้ เรือแล่นไปได้ ๗๐๐ โยชน์ ใช้เวลา ๗ วัน เรือจึงอัปปาง ทุกคนในเรือตายหมด พระมหาราชนกรไม่ทรงหวาดกลัว เสวยอาหาร ชุบผ้าเนื้อเกลี้ยง สองผืนด้วยน้ำมันแล้วทรงนั่ง ประทับยืนเกาะยอดเสากระโดง ทรงกำหนดทิศทาง เมืองมิลินาแล้วกระโดดลงลงพื้นผืนปลาและเต่า พระเจ้าโปลงนกสวรรคตในวันเดียวกันนี้ พระมหาราชนกรทรงว่ายน้ำ ๗ วัน ๗ คืน นางมณีเมขลาผู้ดูแลมหาสมุทรไม่ได้ตรวจตรา มหาสมุทร ๗ วันมาพบพระมหาราชนกร สนทนารธรรมกับพระมหาราชนกรแล้วอุ้มไปเมือง มิลินาคร เหล่าอำมาตย์ทำพิธีปล่อยผุสสรตเพื่อเชิญพระราชามาครองราชย์สมบัติ พระมหาราชนกรได้ครองราชย์สมบัติ ทรงทำตามเงื่อนไขของพระเจ้าโปลงนกได้แล้ว ให้เชิญพระมารดาและพราหมณ์มาจากกาลจัมปาละนคร พระมหาราชนกรทรงปกครอง มิลินาคร

ต่อมาเสด็จพระราชอุทยาน ทอดพระเนตรมะม่วงสองต้น ทรงเสวยมะม่วง รสเลิศ มหาชนแย่งกันเก็บมะม่วงรสเลิศทำให้ต้นมะม่วงถูกทำลาย ต้นที่ไม่มีผลยังคง ตั้งอยู่ดงงาม พระมหาราชนกรทรงหาวิธีฟื้นฟูดินมะม่วง ทรงระลึกถึงนางมณีเมขลา ทรงพบว่าตั้งแต่เหล่าอำมาตย์ทหาร และประชาชนต่างตกอยู่ในโมหะภูมิจึงทรง ตั้งสถาบันการศึกษาชื่อ “ปุทะเลยมหาวิชชาลัย”

การ์ตูนอนิเมชันพระมหาราชนกร ดำเนินเรื่องตามบทพระราชนิพนธ์ในพระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช โดยปรับเปลี่ยนเนื้อเรื่องบางเหตุการณ์ให้เหมาะ กับผู้ชมคือเด็กๆ

การปรับเปลี่ยนรูปแบบการนำเสนอชาดกเรื่องพระมหาชนกในรูปแบบ การ์ตูนโทรทัศน์

พระมหาชนกเป็นชาดกที่มีการผลิตซ้ำหลากหลายรูปแบบ แต่ละครึ่งมีการเล่าเรื่องและลำดับเหตุการณ์แตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับการตีความของ “ผู้สร้าง” และการรับรู้ของ “ผู้เสพ” การนำเสนอการ์ตูนอนิเมชันเรื่องพระ มหาชนกในสื่อโทรทัศน์ ซึ่งเผยแพร่ทางสถานีโทรทัศน์สีกองทัพบกช่อง ๗ ในช่วงเวลา ๑๘.๐๐ น. ระยะเวลาการออกอากาศครั้งละประมาณ ๗ นาที นับเป็นช่วงเวลาที่ได้ๆรับชมโทรทัศน์ มีทั้งหมด ๒๖ ตอน ลำดับเหตุการณ์ดังนี้

- ตอนที่ ๑ เหตุแห่งสงคราม
- ตอนที่ ๒ สู่เมืองจัมปาละ
- ตอนที่ ๓ กำเนิดพระมหาชนก
- ตอนที่ ๔ หน่อเนื้อเชื้อกษัตริย์
- ตอนที่ ๕ บุตรหญิงหม้าย
- ตอนที่ ๖ ความจริงที่ถูกปกปิด
- ตอนที่ ๗ ความจริงที่ถูกเปิดเผย
- ตอนที่ ๘ มหาชนก...กรีธาทัพ
- ตอนที่ ๙ ด้านทดสอบบารมี บทที่ ๑ (สมาธิ)
- ตอนที่ ๑๐ ด้านทดสอบบารมี บทที่ ๒ (ศีล)
- ตอนที่ ๑๑ ด้านทดสอบบารมี บทที่ ๓ (ปัญญา)
- ตอนที่ ๑๒ มหาบุรุษ
- ตอนที่ ๑๓ ปณิธานอันแรงกล้า
- ตอนที่ ๑๔ หนทางสู่มณีโลกา
- ตอนที่ ๑๕ สู่การเป็นพ่อค้าวานิช
- ตอนที่ ๑๖ ชะตากรรมกลางทะเล
- ตอนที่ ๑๗ มุ่งหน้าสู่มณีโลกา
- ตอนที่ ๑๘ โดดเดี่ยวกลางทะเล
- ตอนที่ ๑๙ มณีเมขลากับมหาชนก
- ตอนที่ ๒๐ ผลแห่งความเพียร

- ตอนที่ ๒๑ บารมีแห่งการเสี่ยงทาย
ตอนที่ ๒๒ กษัตริย์องค์ใหม่แห่งเมืองมิลิลา
ตอนที่ ๒๓ พระมหาชนก
ตอนที่ ๒๔ โมหะภูมิ
ตอนที่ ๒๕ หนทางดับโมหะภูมิ
ตอนที่ ๒๖ รู้แจ้งแห่งธรรมแห่งความเพียร

การลำดับเหตุการณ์ทั้ง ๒๖ ตอนดำเนินเรื่องตามบทพระราชนิพนธ์ใน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เป็นการสรุปเรื่องสั้นๆ โดยแบ่งเนื้อหา ได้ ๔ ช่วงคือ

- ช่วงที่ ๑ ก่อนกำเนิดพระมหาชนก ได้แก่ ตอนที่ ๑-๒
ช่วงที่ ๒ พระมหาชนกเป็นเด็ก ได้แก่ตอนที่ ๓-๑๑
ช่วงที่ ๓ พระมหาชนกคิดเอาสมบัติเมืองมิลิลานคร ได้แก่ตอนที่ ๑๒-๒๑
ช่วงที่ ๔ พระมหาชนกครองเมืองมิลิลานคร ได้แก่ตอนที่ ๒๒-๒๖

การนำเสนอมหาชนกในรูปแบบการ์ตูนอนิเมชันเป็นการ “ปรับเปลี่ยน” รูปแบบการนำเสนอนิทานธรรมะในพระไตรปิฎกเพื่อให้เด็กเข้าใจง่าย โดยสร้างสรรค์ เนื้อหาเป็นภาพ ผู้วิจัยพบว่ามีการปรับเปลี่ยนรายละเอียด ๔ ประการในการ์ตูน อนิเมชันพระมหาชนก ได้แก่ การอธิบาย “วิริยบารมี” การนำเสนอภาพตัวละคร พระมหาชนก การสร้างเหตุการณ์เพิ่มเติม และการสร้างฉากและเครื่องแต่งกาย ตัวละคร มีรายละเอียดดังนี้

การอธิบาย “วิริยบารมี”

แม้จะมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการนำเสนอขาคเรื่องนี้อย่างไรแต่แนวคิด สำคัญของเรื่องต้องดำรงอยู่ นั่นคือ “วิริยบารมี” หรือความเพียร ซึ่งเป็นธรรมะข้อ หนึ่งที่จะนำไปสู่การบรรลุนิพพาน พระพรหมคุณาภรณ์ [ป.อ.ปยุตฺโต] อธิบาย ความหมายคำว่า “วิริยะ” ไว้ดังนี้

วิริยะ ความเพียร, ความบากบั่น, ความเพียรเพื่อจะละความชั่ว ประพฤติความดี, ความพยายามทำกิจ ไม่ทอดถอย (ข้อ ๕ ในบารมี ๑๐, ข้อ ๓ ในโพชฌงค์ ๗, ข้อ ๒ ในอิทธิบาท ๔)^๗

“วิริยะ” เป็นธรรมข้อหนึ่งใน “อิทธิบาท ๔” คือ “คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ, คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย”^๘ ได้แก่ จันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา “วิริยะ ความเพียร คือ ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อุตทน เอาจุระ ไม่ทอดถอย – Viriya: energy; effort; exertion; perseverance” นอกจากนี้ยังเป็น ๑ ในโพชฌงค์ ๗ ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้ ได้แก่ สติ อัมมวิริยะ วิริยะ ปิตี ปัสสัทธิ สมาธิ และอุเบกขา^๙ การตุนอนิเมชั้นพระมหาชกได้อธิบายธรรมะข้อนี้ให้เด็กๆ เข้าใจง่ายขึ้น โดยแสดงถึงความเพียรที่จะละความชั่ว ประพฤติความดีปรากฏในเพลงนำดังนี้

พระมหาชก คือตัวแทนของความดี
พระมหาชก คือพ่อที่ยิ่งใหญ่
พยายาม พยายาม มีความเพียรที่บริสุทธิ์
จงทำดี จงทำดี เดินตามทางที่พ่อสอนไว้
จงชัดเจน ชัดเจน ชัดเจน และใช้ปัญญา
ซื่อสัตย์ ซื่อสัตย์ ซื่อสัตย์ และสามัคคี
ตั้งใจ ตั้งใจ ตั้งใจ ในการทำดี
ทุกอย่างต้องมีความอดทน

^๗ พระพรหมคุณาภรณ์ [ป.อ.ปยุตฺโต]. (๒๕๕๑). **พจนานุกรมศัพท์พุทธศาสนา ฉบับประมวลศัพท์** [ชำระ – เพิ่มเติม ช่วงที่ ๑]. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. หน้า ๓๗๙.

^๘ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (๒๕๕๖). **พจนานุกรมศัพท์พุทธศาสนา ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. หน้า ๑๖๐.

^๙ **เรื่องเดียวกัน**. หน้า ๒๐๕-๒๐๖.

ภาพที่ ๒ พระมหาชนกกับช้างตกมัน

“ความเพียรที่บริสุทธิ์” ในการตุนอนิเมชันคือ ความอดทนที่จะทำความดีซึ่งต้องได้รับการอบรมสั่งสอนและปลูกฝังตั้งแต่ยังเด็ก ดังที่มหาชนกกุมารได้รับการอบรมเลี้ยงดูจากแม่และอุทิจพรหมณ์ผู้เป็นดั่ง “ครู” การที่เพลงนำระบุว่า “ทุกอย่างต้องมีความอดทน” จึงเป็นการนำเสนอผ่านพฤติกรรมของมหาชนกกุมารที่ถูกเพื่อนๆ รังแกโดยแกล้งให้ช้างตกมันวิ่งชน มหาชนกกุมารกลับช่วยเพื่อนและยินดีรับผิดแทนเพื่อนๆ ซึ่งคือการทำสิ่งที่ถูกต้องดังคำกล่าวของพระมเหสีว่า “ลูกทำในสิ่งที่ถูกต้องก็ต้องอดทน” เมื่อถูกเพื่อนๆ ล้อว่าเป็นลูกไม่มีพ่อ มหาชนกกุมารโกรธมากจึงหนีออกจากบ้าน ทำให้แม่เป็นทุกข์ ความโกรธนี้ทำให้ใช้กำลังทำลายสิ่งของ พระอินทร์จึงแปลงเป็นชายชรามาสอนให้มหาชนกกุมารใช้ปัญญาแก้ปัญหาไม่ให้อารมณ์ จึงใช้ปัญญาถามแม่ว่าพ่อเป็นใครจนได้คำตอบ ตั้งแต่นั้นมาแม่เพื่อนๆ จะล้อว่าเป็นเด็กไม่มีพ่อก็ไม่โกรธ ไม่ใช้กำลังเพราะ “คนมีปัญญาเค้าไม่ใช้กำลังกันหรอก” นับเป็นวิธีการสอนเรื่องความอดทนว่าต้องอดทนต่อการดูถูกดูหมิ่น อดทนต่อการถูกรังแก ซึ่งเด็กๆ อาจพบเจอในชีวิตประจำวัน

การอธิบาย “วิธีบารมี” ปรากฏอย่างเด่นชัดเมื่อพระมหาชนกเผชิญมรสุมในมหาสมุทร ดังคำกล่าวของพระมหาชนกว่า “เราจะตายโดยไร้ซึ่งความเพียร ความพยายามแบบนี้ไม่ได้” พระมหาชนกจึงเสวยอาหารและทรงนุ่งผ้าขุมน้ำมันเพื่อให้ว่ายน้ำได้เร็วขึ้น ทรงป็นขึ้นไปที่เสากระโดงเรือแล้วกำหนดทิศทางเมืองมิลินทนคร ทรงเพียรพยายามว่ายน้ำ ๗ วัน ๗ คืน ทั้งที่ไม่เห็นฝั่ง เพราะเชื่อมั่นว่าตนเป็นที่พึ่งแห่งตนแม้ต้อง

ต่อสู้กับพลาจลามและแพบไ้เร็วแรงในวันที่ ๓ แต่พระมหาชนกก็ยังบอกกับตนเองว่า “ป่วยการที่จะถาม วายน้ำต่อไป” แสดง “วิริยบารมี” อย่างเด่นชัดซึ่งเป็นแนวคิดสำคัญที่สืบทอดมาจาก “คาถา” ในพระไตรปิฎก นางมณีเมขลาพบพระมหาชนกได้สนทนารธรรม และนำพระมหาชนกไปสู่มิลินทร ซึ่ง “เป็นเพราะความเพียรของเจ้า”

ภาพที่ ๓ พระมหาชนกก่อนเรืออัปปาง

การอธิบาย “วิริยบารมี” ในการ์ตูนอนิเมชันพระมหาชนกเพื่อให้เยาวชนเข้าใจง่ายจึงนำเสนอผ่านพฤติกรรมของพระมหาชนกตั้งแต่เด็กจนกระทั่งพบนางมณีเมขลา และถึงเมืองมิลินทร อันเป็นผลจาก “ความอดทน” และ “ความเพียร” นั้นเอง

การนำเสนอภาพตัวละครพระมหาชนก

ในบทความวิจัยนี้จะกล่าวถึงตัวละครสำคัญในการ์ตูนอนิเมชัน พระมหาชนกที่มีการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับผู้ชมคือเยาวชน ได้แก่ มหาชนกกุมารและเพื่อนๆ ในนครกาลจัมปาละ นำเสนอด้วยภาพมหาชนกกุมารตั้งแต่ตอนที่ ๔ ถึงตอนที่ ๑๑ นับเป็นการ “เล่าเรื่อง” พระมหาชนกตอนเป็นเด็กที่ยาวนานกว่าส่วนอื่นเพื่อผู้ชมคือ เด็กๆ นั้นเอง

ภาพที่ ๔ มหาชนกุมารกับเพื่อนๆ

มีการปรับเปลี่ยนบทบาทของมหาชนกุมารโดยเพิ่มรายละเอียดให้เห็นว่า มหาชนกุมารคือเด็กคนหนึ่งที่ถูกเพื่อนกลั่นแกล้งเสมอแต่ก็ยังเล่นด้วยกัน ช่วยเหลือกัน การที่มหาชนกุมารต้องการรู้ว่าพ่อเป็นใคร หรือการที่มหาชนกุมารหนีออกจากบ้านเพราะโกรธแม่ ทั้งหมดนี้แสดงว่ามหาชนกุมารมีอารมณ์ความรู้สึกเช่นเดียวกับเด็กทั่วไป

การเพิ่มตัวละครเพื่อนๆ พระมหาชนก

การสร้างบทบาทเพื่อนๆ ของมหาชนกุมารแสดงให้เห็นธรรมชาติของเด็กๆ ว่ารักความสนุกสนานโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบที่จะตามมา ชอบเล่นซุกซน ชอบแกล้งผู้อื่น การสร้างรายละเอียดตัวละครเด็กเหล่านี้เพิ่มขึ้นมาจึงทำให้มหาชนกุมารมีบทบาทโดดเด่นยิ่งขึ้น กล่าวคือ มีความอดทน ช่วยเหลือผู้อื่นแม้จะถูกรังแก มีสติปัญญา ขณะเดียวกันก็ยังคงเป็นเด็กที่ชอบความสนุกสนาน ไม่โกรธใครนาน

ภาพที่ ๕ มหาชนกุมารเที่ยวป่าหิมพานต์กับเพื่อนๆ

ภาพที่ ๖ มหาชนกกุมารร้องไห้คิดถึงแม่

การสร้างเหตุการณ์เพิ่มเติม

บทพระราชนิพนธ์เรื่อง “พระมหาชนก” ดำเนินเรื่องตอน มหาชนกกุมาร ครึ่งเยาว์วัยไว้ดังนี้

๑๓

พรหมณ์ได้ปรนนิบัติพระนางในนิเวศของตน. ไม่นานนักพระนางก็ประสูติ พระโอรส มีวรรณะดังทอง. พระเทวีขนานพระนามพระโอรส เหมือนพระอัยกาว่า มหาชนกกุมาร. พระกุมารนั้น ทรงเจริญวัยก็เล่นกับพวกเด็ก. เด็กพวกใดรังแกทำให้ พระกุมารขัดเคือง พระกุมารก็จับเด็กพวกนั้นให้มันแล้วตี. ความที่พระองค์มีพระกำลัง มาก และด้วยความที่เป็นผู้เข้มงวดเพราะมานะ โดยที่พระองค์เกิดในตระกูลกษัตริย์ ที่ไม่เจือปน ทำให้พวกเด็กเหล่านั้น ทั้งเจ็บ ทั้งกลัว จึงร้องไห้เสียงดัง. เมื่อถูกถามว่า: “ใครตี.” ก็บอกว่า: “บุตรหญิงหม้ายตี.” พระกุมารทรงคิดว่า: “พวกเด็กว่า เราเป็น บุตรหญิงหม้ายอยู่เนืองๆ ช่างเถอะ เราจักถามมารดาของเรา.”

วันหนึ่ง พระกุมารจึงทูลถาม พระมารดาว่า: “ข้าแต่พระมารดา ใครเป็นบิดาของฉัน.” พระนางตรัสลงพระกุมารว่า: “พราหมณ์เป็นบิดาของลูก.” วันรุ่งขึ้น พระกุมารตีเด็กทั้งหลาย เมื่อเด็กทั้งหลายกล่าวว่า: “บุตรหญิงหม้ายดี.” จึงตรัสว่า: “พราหมณ์เป็นบิดาของเรา มิใช่หรือ.” ครั้นพวกเด็กถามว่า: “พราหมณ์เป็นอะไรกับเธอ.” จึงทรงคิดว่า: “เด็กเหล่านี้กล่าวว่า: ‘พราหมณ์เป็นอะไรกับเธอ’ มารดาของเรา ไม่บอกเหตุการณ์นี้ตามจริง ท่านไม่บอกแก่เรา ตามใจของท่าน ยกไว้เถิด เราจักให้ท่านบอกความจริงให้ได้”^{๙๐}

เมื่อพระกุมารตื้มน้ำนมพระมารดา จึงกั้ดพระถันพระมารดาไว้ตรัสว่า : “ข้าแต่แม่ แม่จงบอกบิดาแก่ฉัน ถ้าแม่ไม่บอก ฉันจักกั้ดพระถันของแม่ให้ขาด.” พระนางไม่อาจตรัสลงพระโอรส จึงตรัสบอกว่า: “พ่อเป็นโอรสของพระเจ้าอริฏฐมหาชนกในกรุงมถิลา. พระบิดาของพ่อถูกพระโปลงชนกปลงพระชนม์ แม่ตั้งใจรักษาตัวพ่อ จึงมาสู่นครนี้ พราหมณ์นี้ตั้งแม่ไว้ในที่เป็นน้องสาว ปฏิบัติดูแลแม่.” ตั้งแต่นั้นมา แม่ใคร่ว่าเป็นบุตรหญิงหม้าย พระกุมารก็ไม่กริ้ว.^{๙๑}

เมื่อนำเสนอในรูปแบบการ์ตูนอนิเมชันแบ่งเนื้อหาตอนนี้ได้ ๘ ตอน ตั้งแต่ตอนที่ ๔ ถึงตอนที่ ๑๑ เพื่ออธิบาย “วิริยบารมี” และแสดงเนื้อหาให้เด็กๆ เข้าใจง่ายขึ้น

ตอนที่ ๔ หน่อเนื้อเชือกษัตริย์ เป็นเหตุการณ์ที่เพิ่มเติมจากบทพระราชนิพนธ์ เพื่อแสดงให้เห็นว่ามหาชนกกุมารถูกเพื่อนกลั่นแกล้งแต่กลับช่วยเหลือเพื่อนๆ และยอมรับผิดชอบเพื่อนจึงถูกพราหมณ์โยยตี

ตอนที่ ๕ บุตรหญิงหม้าย ไม่ปรากฏเหตุการณ์นี้ในบทพระราชนิพนธ์เล่าเรื่อง “วันพ่อ” ของเมืองกาลจัมปาเกะ กล่าวถึงพระราชาเมืองกาลจัมปาเกะว่า

^{๙๐} พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ. (๒๕๔๐). **พระมหาชนก**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน). หน้า ๓๘-๔๓.

^{๙๑} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๔๓.

คือพ่อหลวง เป็นพ่อของประชาชนเมืองกาลจำปากะ และเป็นพ่อของแผ่นดิน “วันพ่อ” เป็นวันที่เด็กจะนำพวงมาลัยไปกราบพ่อ มหาชนกกุमारจึงรู้ว่าตนไม่มีพ่อ และมีคำถามว่า “ใครคือพ่อของเรา”

ตอนที่ ๖ ความจริงที่ถูกปกปิด เพิ่มเหตุการณ์มหาชนกกุमारเสียใจที่แม่ไม่บอกความจริงว่าพ่อคือใครจึงหนีออกจากบ้าน มีงูตัวใหญ่แผ่แม่เบี้ยป้องกันผืนให้ และเพิ่มเหตุการณ์ให้มหาชนกกุमारฝันเห็นพ่อ ซึ่งมาเตือนให้มหาชนกกุमारดูแลแม่ เพราะ “มีแม่ทำไมไม่ดูแลแม่ รู้แค่ว่ามีพ่อก็พอแล้ว”

ตอนที่ ๗ ความจริงที่ถูกเปิดเผย เพิ่มเหตุการณ์เพื่อนๆ ล้อมหาชนกกุमारว่าเป็นลูกไม่มีพ่อ มหาชนกกุमारโกรธจึงใช้กำลังทำร้ายเพื่อนๆ เทวดาแปลงเป็นชายชราสอนมหาชนกกุमारให้ใช้ปัญญาแก้ปัญหาอย่าใช้อารมณ์ มหาชนกกุमारใช้ปัญญาจึงรู้ความจริงจากแม่ แต่นั่นมาแม่เพื่อนจะล้ออย่างไรมหาชนกกุमारก็ไม่โกรธ

ตอนที่ ๘ มหาชนก...กิริทาทพ เหตุการณ์ตอนนี้เป็นการเล่นเรื่องการใช้ปัญญาแก้ปัญหาโดยไม่ใช้อารมณ์ มหาชนกกุमारกับเพื่อนๆ ทดสอบเรื่อง “ขี้ม้าพยศ” ซึ่งต้องใช้สติปัญญาไตร่ตรองว่าทำอะไรจึงจะชนะม้าพยศ

ตอนที่ ๙ ด้านทดสอบบารมี บทที่ ๑ (สมาธิ) เหตุการณ์ตอนนี้เป็นการเล่นเพื่อแสดงให้เห็นว่ามหาชนกกุमारต้องผ่าน “ด้านทดสอบบารมี” ทั้ง ๓ ด้าน ได้แก่ สมาธิ ศีล และปัญญา กล่าวถึงมหาชนกกุमारสู้กับผีเสื้อน้ำ มหาชนกกุमारสู้ฤทธิ์ของผีเสื้อน้ำไม่ได้ พรหมณ์จึงสอนให้มหาชนกกุमारมีสมาธิ “ใช้ความสงบสยบความเคลื่อนไหว” จึงชนะผีเสื้อน้ำ มหาชนกกุमारแผ่บุญให้ผีเสื้อน้ำ จบตอนด้วยคำกล่าวว่า “เราหยุดสิ่งที่เลวร้ายบนโลกนี้ได้ด้วยจิตใจของเราเองเท่านั้น”

ตอนที่ ๑๐ ด้านทดสอบบารมี บทที่ ๒ (ศีล) เพิ่มเหตุการณ์ทั้งตอนคือพรหมณ์พามหาชนกกุमारและเพื่อนๆ ไปป่าหิมพานต์เพื่อบำเพ็ญศีล ๓ วัน ตอนนี้นสอนเรื่องการรักษาศีล ๕ ได้แก่ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ขโมย ไม่แอบดูผู้หญิงอาบน้ำ ไม่พูดเท็จ และไม่ดื่มสุรา ซึ่งเป็นการสอนเรื่องศีล ๕ ให้เด็กเข้าใจได้ง่ายขึ้น

ตอนที่ ๑๑ ด้านทดสอบบารมี บทที่ ๓ (ปัญญา) เพิ่มเหตุการณ์ทั้งตอนเพื่อแสดงว่ามหาชนกกุमारมีปัญญา พรหมณ์ขอให้พระราชาทดสอบปัญญาการ

ทั้งหลาย พระราชจึงตั้งคำถาม ๓ ข้อให้กุมารตอบ ไม่มีใครตอบปัญหาได้นอกจาก มหาชนกกุมาร

การสร้างเหตุการณ์สำคัญทั้ง ๘ ตอนมีเพื่อให้เด็กเข้าใจหลักธรรมในชาดก เรื่องนั้ายขึ้น และเน้นย้ำเรื่องการใช้สติปัญญาแก้ปัญหาโดยไม่ใช้อารมณ์หรือกำลัง และการสอนให้เด็กๆ รู้หน้าที่ของตนเอง เหตุการณ์สำคัญที่เพิ่มเข้ามาทั้งที่ไม่มีในบทพระราชนิพนธ์คือการกล่าวถึง “วันพ่อ” ของนคร จัมปাকেซึ่งเป็นภาพสะท้อนสังคมไทยที่มี “วันพ่อ” เป็นวันเฉลิม พระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช การสร้างเหตุการณ์สำคัญคือ ด้านทดสอบบารมี บทที่ ๑ (สมาธิ) ด้านทดสอบบารมี บทที่ ๒ (ศีล) และด้านทดสอบบารมี บทที่ ๓ (ปัญญา) ก็คือการอธิบาย ไตรสิกขา “ไตรสิกขา สิกขาสาม, ข้อปฏิบัติที่ต้องศึกษา ๓ อย่าง คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา เรียกว่าง่ายๆ สั้นๆ ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา”^{๑๒}

สมาธิ หมายถึง “ความมีใจตั้งมั่น, ความตั้งมั่นแห่งจิต, การทำให้ใจสงบ แน่วแน่ ไม่ฟุ้งซ่าน, ภาวะที่จิตตั้งเรียบแน่วอยู่ในอารมณ์คือสิ่งอันหนึ่งอันเดียว, มักใช้เป็นคำเรียกง่ายๆ, สำหรับอธิจิตตสิกขา”^{๑๓} จากความหมายนี้มีการนำมาอธิบาย ให้เด็กเข้าใจง่าย โดยให้มหาชนกกุมารตั้งจิตแน่วไปให้ผีเสื้อน้ำ ทำให้ผีเสื้อน้ำสงบ ไม่ดุร้าย ตัวละครผีเสื้อน้ำเป็นตัวละครที่เพิ่มขึ้นมาเพื่อสร้างสีสันแก่เรื่อง

ศีล หมายถึง “ความประพฤติดีทางกายและวาจา, การรักษากายและวาจาให้เรียบร้อย, ข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม, การรักษาปกติตามระเบียบวินัย, ปกติมารยาทที่ปราศจากโทษ, ข้อปฏิบัติในการฝึกหัด ด้วยกายวาจาให้ดียิ่งขึ้น, ความสุจริตทางกายวาจาและอาชีพ; มักใช้เป็นคำเรียกอย่างง่ายสำหรับคำว่า อธิศีลสิกขา”^{๑๔}

^{๑๒} พระพรหมคุณาภรณ์ [ป.อ.ปยุตฺโต]. (๒๕๕๑). **พจนานุกรมศัพท์พุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์** [ชำระ – เพิ่มเติม ช่วงที่ ๑]. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. หน้า ๑๒๑.

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๔๐๑.

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๓๔๑.

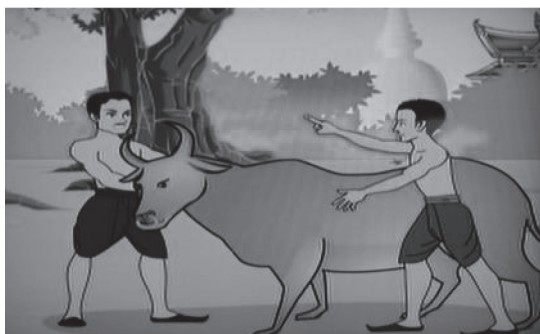
ศีล ๕ เป็นศีลสำหรับทุกคน คือ

๑. เว้นจากการทำลายชีวิต
๒. เว้นจากการถือเอาของที่เขามิได้ให้
๓. เว้นจากการประพฤติดุคในกาม
๔. เว้นจากการพูดเท็จ
๕. เว้นจากของเมา คือ สุราเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท^{๑๕}

ศีลทั้ง ๕ ข้อนี้นี้การอธิบายให้ง่ายขึ้นโดยเฉพาะศีล ข้อ ๓ คือ การห้าม แอบดูผู้หญิงอาบน้ำ ซึ่งเป็นการอธิบายให้เด็กๆ เข้าใจว่า “เว้นจากการประพฤติดุคในกาม” คืออะไร

ปัญญา หมายถึง “ความรู้ทั่ว, ปริชายังรู้เหตุผล, ความรู้เข้าใจชัดเจน, ความรู้เข้าใจยังแยกได้ในเหตุผล ดีชั่ว คุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ เป็นต้น และ รู้ที่จะจัดแจง จัดสรร จัดการ ดำเนินการ ทำให้ลุล่วง ล่วงพ้นปัญหา, ความรอบรู้ใน กองสังขารมองเห็นตามเป็นจริง...”^{๑๖} จากความหมายนี้นำมาอธิบาย “ปัญญา” ในเรื่องการดูโทรทัศน์เรื่องนี้ โดยให้มหาชนกุมารตอบปัญหาธรรม ๓ ข้อ ดังนี้

ข้อ ๑ ปัญหาเรื่องวัว ชาย ๒ คนทะเลาะกันเรื่องแย่งวัว ต่างฝ่ายต่าง อ้างว่าตนเป็นเจ้าของ มหาชนกุมารพิสูจน์โดยถามชายทั้งสองคนว่าให้วัวกินอะไร แล้วจึงทำให้วัวอาเจียนออกมา ผู้ตอบถูกคือเจ้าของวัว

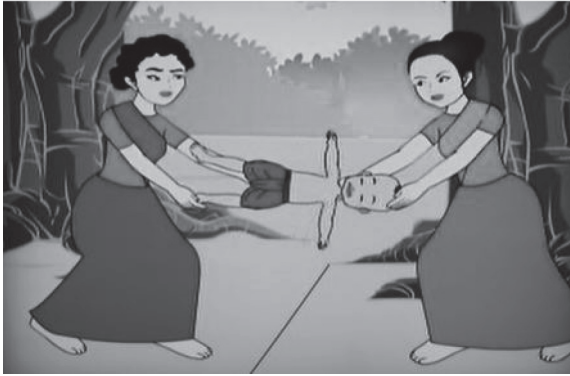

ภาพที่ ๗ ชายสองคนทะเลาะกันเพื่อแย่งวัว

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน. หน้าเดิม.

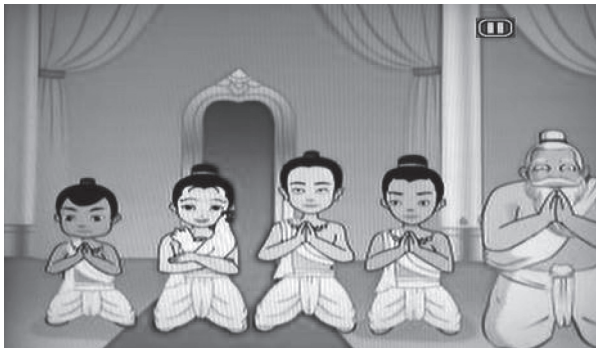
^{๑๖} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๒๓๑ - ๒๓๒.

ข้อ ๒ ปัญหาเรื่องบุตร หญิง ๒ คนยื้อแย่งเด็ก ต่างอ้างว่าตนเป็นแม่ มหาชนกุมารขีดเส้นบนพื้นดินแล้วให้หญิงทั้งสองคนดึงตัวเด็กให้ได้ ผู้เป็นแม่จะปล่อยเด็กก่อนเพราะรักและสงสารลูก

ภาพที่ ๘ หญิง ๒ คนยื้อแย่งเด็ก

ข้อ ๓ ปัญหาเรื่องไก่ พระราชาให้มหาชนกุมารและเพื่อนๆ หาว่าเผือก มีเขาที่เท่า มีโหนดที่ศีรษะและสงเสียงร้องไม่เกิน ๓ เวลา ไม่มีใครหาได้เพราะเป็นปริศนา ยกเว้นมหาชนกุมารซึ่งอธิบายว่าเป็นไก่สีขาว เพราะมีเขาที่เท่าคือมีเดือย มีโหนดที่ศีรษะคือมีหงอน ร้องไม่เกิน ๓ เวลาคือขัน ๓ เวลา

ภาพที่ ๙ มหาชนกุมารแก้ปัญหาเรื่องไก่

การทดสอบปัญญาโดยใช้ปัญหา ๓ ข้อเพื่อแสดงว่ามหาชนกุมารผ่านด่านทดสอบบารมีบทที่ ๓ (ปัญญา) โดยใช้ปัญหาที่นำมาจากมโหสถชาดก ซึ่งเป็นชาดกที่แสดงปัญญาบารมีของพระโพธิสัตว์ จึงแสดงว่ามหาชนกุมารมี “ปัญญาบารมี” เหมือนพระโพธิสัตว์มโหสถ

การออกแบบฉากและเครื่องแต่งกายตัวละคร

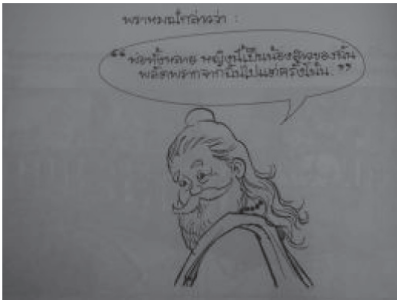
ฉากและเครื่องแต่งกายตัวละครเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ผู้ชมรู้สึกเพลิดเพลินและติดตามชมการ์ตูนชาดกเรื่องนี้ การแต่งกายของตัวละครมีความสัมพันธ์กับฉากที่เป็นองค์ประกอบในการดำเนินเรื่อง ผู้วิจัยพบว่าการ์ตูนอนิเมชันเรื่องนี้มีการออกแบบฉากและเครื่องแต่งกายตัวละครตามบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกฉบับการ์ตูน ซึ่ง ชัย ราชวัตร เป็นผู้เขียนการ์ตูนประกอบ ดังจะยกตัวอย่างฉากการสู้รบระหว่างพระอริราชชนกกับพระโปลงชนก

ภาพที่ ๑๐ การทำสงคราม
พระราชนิพนธ์เรื่องมหาชนก
ฉบับการ์ตูน

ภาพที่ ๑๑ และ ๑๒ การทำสงคราม
การ์ตูนอนิเมชันพระมหาชนก

ภาพที่ ๑๕ อุทิจจพราหมณ์
พระราชนิพนธ์เรื่องมหาชนกฉบับการ์ตูน

ภาพที่ ๑๖ อุทิจจพราหมณ์
การ์ตูนอนิเมชันพระมหาชนก

จากการวิจัยพบว่าการออกแบบฉากและเครื่องแต่งกายตัวละครส่วนใหญ่ในการ์ตูนอนิเมชันพระมหาชนก มีลักษณะคล้ายบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกฉบับการ์ตูน แสดงว่าบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกฉบับการ์ตูนมีอิทธิพลต่อการ์ตูนอนิเมชันพระมหาชนกอาจเป็นเพราะภาพลายเส้นที่ปรากฏเอื้อต่อการนำมาสร้างเป็นการ์ตูนภาพเคลื่อนไหว

ภาพที่ ๑๗ การแต่งกายของอุทิจจพราหมณ์ การ์ตูนอนิเมชันพระมหาชนก

บทบาทของการ์ตูนโทรทัศน์เรื่องพระมหาชนกในสังคมไทย

การ์ตูนโทรทัศน์มีบทบาทสำคัญในการสร้างความเพลิดเพลินแก่ผู้ชม เพราะทำให้ผู้ชมอยู่ในโลกจินตนาการ รู้สึกสนุกสนาน และมีความสุข ซึ่งการ์ตูนอนิเมชันพระมหาชนกได้ทำหน้าที่นี้อย่างชัดเจน งานวิจัยนี้พบว่านอกเหนือจากการสร้างความเพลิดเพลินแล้ว การ์ตูนเรื่องนี้มีบทบาทสำคัญ ๒ ประการ ได้แก่ การสอนธรรมะ และการขอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช

บทบาทในการสอนธรรมะ

ขาดกเป็นการแสดงเรื่องราวของพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ เนื้อเรื่องแสดงการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์โดยมีจุดหมายสำคัญ คือ การข้ามพ้นสังสารวัฏเพื่อจะมาตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อนำขาดกมาปรับเปลี่ยนรูปแบบการนำเสนอเป็นการ์ตูนโทรทัศน์เพื่อให้เด็กๆ จึงมีการปรับเปลี่ยนเนื้อหาหรือคำสอนบางประการให้เหมาะสมกับเด็กๆ ได้แก่ การสอนธรรมะให้เด็กเข้าใจง่าย โดยอธิบาย “วิริยบารมี” ว่าเป็นความอดทนในการทำความดี ละเว้นความชั่ว การใช้สติปัญญาแก้ไขปัญหา ผู้วิจัยพบว่าเมื่อนำมาหาชนกมานำเสนอเป็นการ์ตูนโทรทัศน์ได้สอนธรรมะ ๒ ข้อที่โดดเด่นคือ “ความเพียร” และ “ปัญญา” ซึ่งเป็นการบำเพ็ญบารมีของพระมหาชนกกับมโหสถบัณฑิต ได้แก่ “มหาชนกขาดก ว่าด้วยพระมหาชนกทรงบำเพ็ญวิริยบารมี” และ “มโหสถขาดก ว่าด้วยพระมโหสถบัณฑิตทรงบำเพ็ญปัญญาบารมี” ลักษณะนี้ปรากฏตั้งแต่ต้นเรื่องจนจบ ซึ่งเป็นพระราชปรารภในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชในการพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกว่า “ขอจงมีความเพียรที่บริสุทธิ์ ปัญญาที่เฉียบแหลม กำลังกายที่สมบูรณ์”^{๑๗}

บทบาทในการขอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช

การ์ตูนอนิเมชันพระมหาชนกแสดงภาพพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ดังปรากฏในเพลงนำว่า “พระมหาชนกคือพ่อที่ยิ่งใหญ่” กล่าวคือ ทรงเป็น

^{๑๗} พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ. (๒๕๔๐). พระมหาชนก. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน). หน้า (๘).

พระมหากษัตริย์ที่ทรงทศพิธราชธรรม ทรงมีพระบรมราโชวาทแก่พสกนิกรชาวไทยที่เป็นแนวทางในการดำเนินให้มีความสุขดังนั้นประชาชนชาวไทยจึงควร “เดินตามทางที่พ่อสอนไว้”

มหาชนกกุมารผ่านด่านทดสอบบารมีทั้ง ๓ ได้แก่ สมาธิ ศีล และปัญญา เมื่อต้องว่ายน้ำในมหาสมุทร นางมณีเมขลาขึ้นชมพระมเหชนกว่าเป็นผู้มีปัญญาหลักแหลม การหาวิธีฟื้นฟูต้นมะม่วงด้วยตนเองทำให้อุทิจพราหมณ์ยกย่องพระมเหชนกว่าเป็น “มหาบัณฑิต” ที่สำคัญคือการตั้ง “มหาวิทยาลัย ปูทะเลย์” ซึ่งหมายถึงที่อาศัยของวิชาความรู้ เพื่อให้ชาวมิถิลานครหลุดพ้นจากโมหะภูมิ ซึ่งทำให้ “มองอะไรในระยະสั่นๆ คิดหวังอยากได้ในระยະสั่นๆ ขาดความรู้ ขาดสามัญสำนึก” ดังนั้น การตั้งสถาบันการศึกษาจึงจะทำให้หลุดพ้นจากโมหะภูมิ อันเป็นความเพียรสูงสุดของพระมหานก “ใช่แล้ว ที่ข้าบอกว่าความเพียรของข้ายังสิ้นสุดไม่ได้ นั่นก็คือความเพียรในการสร้างคน สร้าง องค์ความรู้ให้กับชาวมิถิลาททุกชั้นวรรณะ ตั้งแต่คนเลี้ยงช้างเลี้ยงม้าจนถึง มหาอุปราช” พระมเหชนกจึงทรงมุ่งมั่น “พัฒนาจิตใจ” ของชาวมิถิลานคร ปรากฏในการ์ตูนตอนจบซึ่งเป็นการประกาศเจตนารมณ์ของพระมเหชนกว่า “ชาวมิถิลาททั้งหลาย ปูทะเลย์มหาวิทยาลัยแห่งนี้แปลว่า ที่อาศัยของวิชาความรู้ ก่อตั้งขึ้นเพื่อเป็นที่เล่าเรียนวิชาสำหรับทุกคนทุกชั้นวรรณะ เพื่อนำแสงสว่างมาสู่จิตใจชาวมิถิลาททุกคนให้หลุดพ้นจากโมหะภูมิ เป็นสถานที่ก่อเกิดปัญญา มีสติ และมีสามัญสำนึกที่ดีเพื่อความสุขความเจริญของชาวมิถิลาททุกคนตลอดไป” จากเนื้อหาทั้งหมดทำให้เห็นว่าพระมหานกเป็น “พระราชผู้เป็นบัณฑิต” ซึ่งมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงไปสู่ภาพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว นับเป็นการขอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช พระมหากษัตริย์ผู้ทรงมีความเพียรในการ “พัฒนาคน” ดังจะเห็นได้จากพระบรมราโชวาทตอนหนึ่งว่า

การพัฒนาบ้านเมืองให้เจริญยิ่งขึ้นไปนั้น ย่อมต้องพัฒนาบุคคลก่อน เพราะถ้าบุคคลอันเป็นองค์ประกอบของส่วนรวมไม่ได้รับการพัฒนาแล้ว ส่วนรวมจะเจริญมั่นคงได้ยากยิ่ง^{๑๔}

^{๑๔} สำนักราชเลขาธิการ. (๒๕๕๑). **ประมวลพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทที่พระราชทานในโอกาสต่างๆ ปีพุทธศักราช ๒๕๕๐**. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พรินต์แอนด์พับลิชชิง.

สรุปและอภิปรายผล

มหานกชาดกเป็นชาดกเรื่องสำคัญที่คนไทยรู้จักเป็นอย่างดี อันเนื่องมาจาก ในปี พ.ศ.๒๕๓๑ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงแปล มหานกเสรีจสมบุรณ์ และ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พิมพ์ในโอกาสเฉลิมฉลองกาญจนาภิเษก แห่งรัชกาล “ให้เป็นเครื่องพิจารณาเพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิตของสาธุชนทั้งหลาย” ทรงให้แก่ว่า “ขอจงมีความเพียรที่บริสุทธิ์ ปัญญาที่เฉียบแหลม กำลังกายที่สมบุรณ์” กล่าวได้ว่าทรงเป็นผู้ทำให้มหานกชาดกแพร่หลายในสังคมไทย ดังจะเห็น ได้จากการนำชาดกเรื่องนี้มา “เล่าเรื่อง” ในรูปแบบที่หลากหลายแตกต่างกันไป

ในปีพุทธศักราช ๒๕๕๒ ได้นำมหานกชาดกมา “เล่าเรื่อง” ในรูปแบบ การ์ตูนอนิเมชันเผยแพร่ทางสถานีโทรทัศน์ การปรับเปลี่ยนรูปแบบการนำเสนอ ในครั้งนี้ได้ปรับเปลี่ยนเนื้อหาบางประการเพื่อให้เหมาะสมแก่เด็กๆ ซึ่งเป็นกลุ่มผู้ชมสำคัญ และได้สะท้อนภาพสังคมไทยในขณะนั้น “ผ่าน” เรื่องราวในการ์ตูน ทั้งนี้ยังคงมีหน้าที่ สำคัญคือ การสร้างความเพลิดเพลินแก่เด็กๆ มหานกชาดกในรูปแบบการ์ตูนโทรทัศน์ แสดงแนวคิดสำคัญผ่านเพลงนำว่าทุกคนควรมีคุณธรรมในการดำเนินชีวิต ได้แก่ การใช้ปัญญา ซื่อสัตย์ สามัคคี และตั้งใจทำความดี โดยต้องมีความอดทน แนวคิดสำคัญ เหล่านี้เป็นธรรมะที่เด็กเข้าใจง่ายและพบเห็นได้ในชีวิตประจำวัน

การ “เล่าเรื่อง” ชาดกในรูปแบบการ์ตูน นับเป็นวิธีการหนึ่งในการสอนธรรมะ แก่เด็กๆ ในสังคมปัจจุบัน เป็นการ “ปรับเปลี่ยน” รูปแบบการนำเสนอเพื่อเอื้อต่อผู้เสพ ในยุคที่สื่อมีบทบาทสำคัญยิ่ง ความเพลิดเพลินสนุกสนานยังคงเป็นบทบาทหลักในการ “เสพ” สื่อการ์ตูน ในขณะที่เดียวกันการอบรมปลูกฝังธรรมะแก่เด็กๆ ก็ยังคงมีอิทธิพล สำคัญในการสร้างเยาวชนไทยให้พร้อมเผชิญปัญหาต่างๆ อย่างมีสติ มีความอดทน ที่จะใช้ปัญญาแก้ไขปัญหาไม่ใช้อารมณ์ เช่นเดียวกับพระมหานกในการ์ตูนโทรทัศน์

บรรณานุกรม

- กาญจนา แก้วเทพ. (๒๕๕๕). **เมื่อสี่สอองและสร้างวัฒนธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : บริษัท โรงพิมพ์ศาลาแดง จำกัด.
- กาญจนา แก้วเทพ. (๒๕๕๕). **การสื่อสารกับศาสนา**. ใน การสื่อสาร ศาสนา กีฬา. กรุงเทพฯ : โครงการเมธีวิจัยอาวุโส คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ฐานิสร์ ชาศรีตพงศ์. (๒๕๓๘). ความรู้เรื่องชาดก ใน **อายุบวร**. บรรณาธิการ โดย ประจักษ์ อัครวิรุฬหการ และอนันต์ เหล่าเลิศวรกุล. กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (๒๕๔๖). **พจนานุกรมศัพท์พุทธศาสนา ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ. (๒๕๔๐). **พระมหาชนก**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ. (๒๕๔๒). **พระราชนิพนธ์ เรื่องพระมหาชนก ฉบับการ์ตูน**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- พระพรหมคุณาภรณ์ [ป.อ.ปยุตฺโต]. (๒๕๕๑). **พจนานุกรมศัพท์พุทธศาสนา ฉบับประมวลศัพท์ [ชำระ - เพิ่มเติม ช่วงที่ ๑]**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยราชวิทยาลัย. (๒๕๕๓). **พระสูตรและอรรถกถา แปล ขุททกนิกายชาดก เล่มที่ ๔ ภาคที่ ๒**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหา มกุฏราชวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ พิมพ์เนื่องในวโรกาสครบ ๒๐๐ ปี แห่งพระราชวงศ์จักรี กรุงรัตนโกสินทร์ พุทธศักราช ๒๕๒๕.
- ศักดิ์ศรี แย้มนัตตา. (๒๕๕๓). **วรรณคดีพุทธศาสนาภาษาไทย**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักกราชเลขาธิการ. (๒๕๔๑). **ประมวลพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทที่
พระราชทานในโอกาสต่างๆ ปีพุทธศักราช ๒๕๔๐.** กรุงเทพฯ: อมรินทร์
พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

โอเอเซียน มีเดีย. (๒๕๕๓). **พระมหาชนก แผ่นที่ ๑ - ๘.** (วีดิโอซีดี). กรุงเทพฯ:
บริษัท โอเอเซียน มีเดีย จำกัด.